

2011 metais ilgamečiui Vertimo studijų katedros dėstytojui, ne vienos vertėjų kartos mokytojui, kalbininkui, vertėjui, docentui daktarui LIONGINUI PAŽŪSIUI skirta Šv. Jeronimo premija už užsienio literatūros vertimus į lietuvių kalbą. Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga įvertino visokeriopą laureato indėlį į meninio vertimo teoriją, kritiką ir vertėjų ugdymą, virtuoziškus poezijos vertimus bei ypatingą dėmesį žodžio skambesiu. Vertimo studijos sveikina kolegą ir spausdina profesorės Ligijos Kaminskiienės laudaciją, pasakytą premijos įteikimo proga 2011 m. rugsėjo 30 d., Vilniuje.

LAUDACIJA DOC. LIONGINUI PAŽŪSIUI ŠV. JERONIMO PREMIJOS ĮTEIKIMO PROGA 2011 M. RUGSĖJO 30 D., ARSENALE, VILNIUJE

LIGIJA KAMINSKIENĖ

<http://www.llvs.lt/?item=567&lang=lt>

Gerbiamieji laureatai, šio renginio šeimininkai ir svečiai,

šiandieną man suteikta garbė kalbėti apie Šv. Jeronimo premijos laureatą docentą Lionginą Pažūsi, o per jo asmenį ir apie lietuvių ir anglų poezijos vertimus; apie lietuvių poezijos vertimo šaukinį pasauliui, nuaidėjusį iš praeito amžiaus aštuntojo dešimtmečio ir girdimą iki šiol; apie anglų poeziją, vertimuose liudijančią, tarp kitų dalykų, ir lietuvių kalbos kerintį grožį.

Aštuntasis dešimtmetis. Mes jau primiršome tuos laikus, kai anglų kalbos universitete mokėmės tik dėl pažymio, – nebuvo su kuo šnekėtis, o ir ta kalba buvo užsilikusi mūsų vadovėliuose tik iš Thackeray'aus, Galsworthy'o ir *Džeinės Eir* romanų laikų, tik dabar jau taikoma ideologiniams, politizuotiems kontekstams. Mes, anglų filologijos studentai, žinojome, kad turime tik du gyvenimo kelius – anglų kalbos mokytojo kokiam nors tolimame miestelyje arba, geriausiu atveju, gido – toms retoms ekskursijoms po Vilniaus senamiestį, kai per stebuklą užklysdavo užsieniečiai.

Sutikdavom juos su iš anksto paruoštais ir patvirtintais tekštais, trykstančiais socialinio realizmo optimizmu. Niekas neturėjo nė įtarti, o juo labiau žinoti, kad esame inkliuzai sustojusiame laike ir erdvėje, vadinamoje Tarybų Sąjunga. Ir štai tada, kilsterėjusi ranką Gedimino bokšto link, vos girdėdama savo balsą pro širdies dūžius, gidė išardavo žodžius, kurių nebuvo „suderintame“ tekste:

*Small but lovely is my native country,
Like a bead of amber glowing bright.
Her old melodies arouse my wonder
And her patterned weave is my delight.*

Koks gražus mažytis mūsų kraštas, –
Kaip lašelis tyro gintaro.
Myliu jį seniai – audimų raštuos
Ir dainose kaimo gimtojo.

*For a keepsake take this bead of amber
Cast by waves upon the Baltic strand.
Lithuania's name in all its splendour
Like the sun will sparkle in your hand.*

Gintarėlį tau nešu ant delno,
Baltijos lašelį tą nublankusį –
Lietuvos aš vardą švelnų
Tau nešu kaip saulę rankose.

Baisu buvo tuos žodžius ištarti, gal daug kas net nesuprato tos užkoduotos žinios, kuri buvo siunčiama pasauliui **Liongino Pažūsio išverstomis** Salomėjos Nėries eilėmis, tačiau tie, kurie klausėsi ir girdėjo, grįždavo namo, gal už Atlanto, ir prisimindavo: *Lithuania's name in all its splendour...* – vardą, kitiems jau primirštą, užklotą raudona USSR vėliava.

Vargu ar galima kalbėti apie sąlygas versti poeziją. Jų tiesiog nebuvo. Ne tik dėl to, kad mažai buvo mokančių anglų kalbą taip, kad galėtų į ją versti, nebuvo redaktorių, kurie galėtų kompetentingai įvertinti, bet ir dėl to, kad tekstai buvo akylai cenzūruojami, o tai reiškė, kad vertėjo pasirinkimas buvo itin ribotas, labai sąlyginis ir privalomai nusilenkiantis politiniam diktatui.

Taigi kai 1979 m. pasirodė Liongino Pažūsio verstų eilėraščių rinktinė *Beads of Amber* (*Gintaro vėrinys*), tai buvo ryškus nušvitimas to meto kultūros kontekste. Rinktinė atspindėjo visas to meto poetinio diskurso tendencijas – užkoduotus, keliasluoksnius teksto reikšmių lygmenis, ideologiškai „teisingų“ ir po jų skraiste ne tokių „teisingų“, tačiau tautos dvasiai neapsakomai vertingų poetinių įvaizdžių komunikatą.

Anglų kalba nuskambėjo Salomėja Nėris, Vincas Mykolaitis-Putinas, Justinas Marcinkevičius, Algimantas Baltakis, Alfonsas Maldonis, Janina Degutytė, Judita Vaičiūnaitė, Marcelijus Martinaitis ir daugelis kitų poetų. O, koks reikšmingas buvo Justino Marcinkevičiaus atodūsis eilėraštyje „Žolės ir akmens vienybė“ (1964):

And later

With a sigh to me confided:

“So cleverly

Did we divide the world

That now

We do not know

How to unite it”.

Vakare jis

Atsidusęs tarė:

– Tu matai, išsidalinome pasaulį,

O dabar – nežinom, kaip sudėti.

To meto skaitytojai buvo linkę išimti giliareikšmes strofas iš platesnio, dažnai aptakaus konteksto, tai ir aš dabar taip padariau. Tuo metu mokėjimas atsirinkti, kas svarbiausia, buvo ir vertėjo, ir jo skaitytojų bendras bruožas. Taigi kita poezijos rinktinė, Justino Marcinkevičiaus *Tokia yra meilė* (*Love is like this*), 1983 m. jau kalbėjo pasauliui temomis, kurių vertimas siuntė žinią apie vertybinius tautos prioritetus, o poetinės raiškos branda liudijo apie kultūros versmės, srovenančias po sąstingio ledų. Štai anglų kalba prabyla eilėraštis, kuris vėliau buvo tūkstančius kartų ištartas Sąjūdžio lūpose, virto daina, iškeliavo pas tuos, kurie palaikė Atgimimą:

I fear for forests and for birds,

I'm anxious for the lakes and rivers,

I'm worrying about that birch tree

Which shortly you intend to fell.

Bijau aš dėl miškų ir upių,

Man rūpi ežerai ir paukščiai,

Aš pergyvenu dėl to medžio,

Kurį ketinate nukirst.

I'm also anxious for that word

Which is forsaken and forgotten,

Which in the fields like a stray boulder

Is lying overgrown with weeds...

Aš jaudinuos ir dėl to žodžio,

Kurį užmiršom ir palikom,

Kuris dabar kur nors ant lauko

Apžėlęs guli kaip akmuo...

Lietuvos poezijos perlus Lionginas Pažūsis surinko rinktinėse *Songs of Life and Love* (*Gyvenimo ir meilės dainos*, 1989), *Voices of Lithuanian Poetry* (*Lietuvių poezijos balsai*, 2001), – iš viso šešiose knygoose, o bendradarbiaudamas su Peteriu Tempestu paskelbė pasauliui Kristijono Donelaičio *Metus*, Antano Baranausko *Anykščių šilėlį*, vėliau –

Maironio *Jūratę ir Kastytį*.

Jeigu ne mūsų gerbiamas ir mylimas laureatas, vargu ar banguotų eilės su Maironio Baltija:

<i>Rolling wind-driven breakers ashore from the west,</i>	Išsisupus plačiai vakarų vilnimis,
<i>Splash my breast with the chill of your waves, or to me</i>	Man krūtinę užliek savo šalta banga
<i>Grant your power with which my own heart could express</i>	Ar tą galią suteik, ko ta trokšta širdis,
<i>All its strivings as grandly as you, Baltic Sea!</i>	Taip galingai išreikšt, kaip ir tu, Baltija!

Trumpam nukrypsiu nuo temos ir prisiminsiu epizodą, kuris jau virto epiniu pasakojimu VU Vertimo studijų katedroje. Lietuvos tūkstantmečio proga buvo išleista serija šokoladinių saldinių rinkinių *Gintaro kelias, Baltija* ir kt. Ir *Baltijos* saldinių dėžutei labai prireikė ką tik cituotų eilučių anglų kalba. Fabriko atstovai paskambino docentui Pažūsiui ir, kad nebūtų pažeistos vertėjo teisės, paprašė jo sutikimo publikuoti minėtą strofą ant dėžutės. Docentas maloniai sutiko ir gavo autorinį atlyginimą – keletą saldinių dėžučių.

Antroji mano pasakojimo pusė – tai anglų kalba parašytos poezijos vertimai į lietuvių kalbą. Čia jau susipina daugelis dalykų – ir sąmoningas laureato siekis populiarinti anglų poeziją tarp Lietuvos skaitytojų, ir poetinė vertėjo prigimtis, ir gilus gimtosios kalbos pajutimas.

Makrokontekstas, kuriame buvo išversta 20-ties anglų poetų rinktinė *Iš klasikinės anglų poezijos*, buvo jau visai kitoks: augant vertimo ir sykiu vertimo studijų reikšmei, pasaulinio masto vertimo mokyklos ir sambūriai tapo prieinami mūsų vertėjams ir, be abejonės, besidomintiems darė didelę įtaką. Tarkime, Jeilio universiteto vertimo dirbtuvės, gyvuojančios nuo septintojo dešimtmečio, išrutuliojo plačią teorinę diskusiją apie poezijos vertimo principus. Jose aktyviai dalyvaujantis Jonas Zdanys, kalbėdamas apie *Apie poezijos vertimą*, pasipriešino „teisingo“ poezijos vertimo modelio paieškoms, o kartu ir teorinių nuostatų vyravimui vertinant poezijos vertimus. „Svarbu, – sakė jis, – kitkas – organiškas kiekvieno vertimo išsirutuliojimas ir asociatyvi jausminių ekvivalentų paieška, kuri suteikia formą vertimui, supriešindama jį su originalu ir šiuolaikine tradicija“. Jo pozicija, be jokios abejonės, atspindėjo ir Paulio Ricoeuro, prancūzų filosofo ir knygos *Apie vertimą* autoriaus, mintis. Ricoeuras, tuo metu dirbęs Amerikoje, teigė, kad „poezijoje slypi ištis didelis keblumas: neperskiriama prasmės ir skambesio, signifikato ir signifikanto vienovė“, o tai „nulemia svetimo teksto priešinimąsi vertimui ir – atskirais atvejais – neišverčiamumą“. Vertėjas visada ką nors praranda. „Bet jeigu jis yra geras vertėjas“, pastebi Tomas Venclova, „gali pasiekti vieną svarbų rezultatą: jo tekste lygmenys santykiaus, persilies vienas į kitą nemažiau

sudėtingai negu originale; atsiras nemažiau „antrinių tekstų“ (nors ir kitokių), eilėraštis bus nemažiau gyvas ir turtingas... O drauge vertimas organiškai įsilies į savosios tautos poeziją“.

Tokia diskusija ir nuostatos tapo didele paskata vertėjams, suvokiantiems, kokia milžiniška praraja skiria skirtingų struktūrų kalbas ir kad tai, kas bus pasiekta, bus atitikimas be tapatybės.

Taigi, poezijos rinktinė, pavadinta *Iš klasikinės anglų poezijos*, „Baltų lankų“ išleista 1996 m., drąsiau nei seniau atskleidžia Lionginą Pažūsį kaip vertėją-poetą. Įžangoje, „Vertėjo žodyje“, Lionginas Pažūsis sako: „... galvoje vis skambančios grakščios angliškos strofos buvo tarsi iššūkis gimtajai kalbai, paskatinęs pamėginti kai ką išversti“. Pasiklausykime, kaip tas iššūkis buvo priimtas. Tai ištrauka iš septynioliktojo amžiaus poeto Johno Miltono baltosiomis eilėmis parašytos poemos *Prarastasis rojus*:

Atėjo vakaras, tamsiais apsiaustais	<i>Now came still evening on, and twilight grey</i>
Apvilko visus daiktus sutema.	<i>Had in her sober livery all things clad;</i>
Tyla tuojau žvėrimis ir paukščiams stojo:	<i>Silence accompanied, for beast and bird,</i>
Kas sugulė žolėj, o kas lizduos.	<i>They to their grassy couch, these to their nests</i>
Nemigo tik lakštingala budrioji,	<i>Were slunk, all but the wakeful nightingale;</i>
Įpratus meilės giesmes suokt pernakt.	<i>She all night long her amorous descant sung;</i>
Tyla jos klausės. Tuo metu padangė	<i>Silence was pleased. Now glowed the firmament</i>
Safyrais sužėravo. Vakarinė	<i>With living sapphires; Hesperus that led</i>
Spindėjo tarp žvaigždžių pulkų, kol mėnuo,	<i>The starry host, rode brightest, till the moon</i>
Iš debesies didingai pasikėlęs	<i>Rising in clouded majesty, at length</i>
Ir sutvaskėjęs balzgana šviesa,	<i>Apparent queen unveiled her peerless light,</i>
Sidabro mantija apgobė tamsą.	<i>And o'er the dark her silver mantle threw.</i>

Apie poeto darbą, man rodos, labai taikliai pasakė Nobelio premijos laureatas Josifas Brodskis: „Svarbiausia poetui – atverti jėgos momentą, glūdinį kalboje, suteikti jam natūralią dinamiką ir tik jam priklausančią estetinį pavidalą“. Pridurčiau – tai be išlygų tinka ir vertėjui. Štai ta dinamika ir estetika, įkūnyta Williamo Wordswortho eilėraščio vertime:

Narcizai	<i>Daffodils</i>
Apniukęs debesių klajojau Kalvom ir kloniais po gimtinę, Staiga kaip įbestas sustojau Prieš geltonų narcizų minią: Paežerėj linksmam būry Jie siautė, plaikstės kaip gyvi.	<i>I wander'd lonely as a cloud That floats on high o'er vales and hills, When all at once I saw a crowd, A host, of golden daffodils; Beside the lake, beneath the trees, Fluttering and dancing in the breeze.</i>
Žvaigždžių mirgėjimu svaigiu Nakties danguj ant Paukščių tako Jie tvino ežero krantu Toli toli, kiek akys mato – Kiek tik gali aprėpt žvilgsniu, Lingavo tūkstančiai žiedų.	<i>Continuous as the stars that shine And twinkle on the Milky Way, They stretch'd in never-ending line Along the margin of a bay: Ten thousand saw I at a glance, Tossing their heads in sprightly dance.</i>
Džiaugsmingu ir grakščiu šokių Jie ežero vilnis pranoko. Draugijoje linksmų žiedų Širdis poeto atitoko. Stovėjau aš prieš juos bežadis Lyg būčiau kokį lobį radęs.	<i>The waves beside them danced; but they Out-did the sparkling waves in glee: A poet could not but be gay, In such a jocund company: I gazed—and gazed—but little thought What wealth the show to me had brought:</i>
Dabar, kai liūdesys apninka Ar laukiu rytdienos su baime, Jie mano sieloje sušvinta Lyg mano vienaties palaima. Širdis, netverdama džiaugsmu, Vėl ima siaust gėlių ritmu.	<i>For oft, when on my couch I lie In vacant or in pensive mood, They flash upon that inward eye Which is the bliss of solitude; And then my heart with pleasure fills, And dances with the daffodils.</i>

Bandžiau keliais sakiniais aprėpti neįmanomą erdvę. Vargu ar pasisekė. Jeigu būčiau kalbėjusi apie kitus mūsų mylimo ir gerbiamo laureato gyvenimo aspektus, apie daugybę studentų ir dėstytojų, kurių vadovas ir profesinis *guru* jis yra, apie tūkstančius puslapių teisės tekstų, išverstų Lietuvai stojant į Europos Sąjungą, apie sudarytus žodynus, apie *Vertimo teorijos pradmenis*, vienintelį ir nepakeičiamą vertimo studijų vadovėlį, gal jums susidarytų išsamesnis vaizdas asmenybės, kurią pelnytai ir deramai noriu šiandien pašlovinti. Ir vis dėl to drįstu teigti: Liongino Pažūžio autobiografijos tekstas yra jo poezijos vertimuose. Visa kita – gyvenimo komentarai.